

ЛІДІЯ АНДРІЇВНА ЛИСИЧЕНКО ЯК НАУКОВА ЦІННІСТЬ

З Лідією Андріївною мене пов'язує півстолітня співпраця на кафедрі української мови Харківського педагогічного інституту (нині – університету) імені Г. С. Сковороди. Майже все її наукове життя проходило на моїх очах. Кому ж, як не мені, годиться написати вступне слово до збірника праць, присвяченого поважній даті знаного вченого. Роблю це з великим задоволенням.

Лідія Андріївна згадувала, що в дитинстві найулюбленішим заняттям у неї було читання художньої літератури. У шкільні роки до захоплення белетристикою додалася цікавість до наукових видань. Прочитаним ділилася з іншими: на засіданнях шкільного гуртка виступала з повідомленнями про творчість вітчизняних і зарубіжних письменників. У відмінниці навчання намітився цілеспрямований потяг до знань з філології, заглиблення в таїну якої, як виявилось, стало сенсом її життя.

Бажання знати якомога більше про красне письменство в університетські роки переросло в намагання пізнати нез'ясоване, нерозкрите, непояснене, що, природно, вимагало дослідження. Воно захоплювало іменну стипендіатку Лідію Півненко, яка перші наукові спроби зробила під керівництвом доцента Євдокії Гаврилівни Вербицької й оголосила їх у семінарі з української літератури доповідями про «Гераськові оди» П. Гулака-Артемовського і про мотиви поезії Т. Шевченка. Тези другого повідомлення були надруковані у збірнику наукових доповідей студентів Харківського державного університету.

З часом наукові інтереси закоханої в філологію студентки змістилися до мовознавства, що було зумовлене розгорненою Інститутом мовознавства АН УРСР роботою над призбируванням діалектних матеріалів по всій Україні, а пізніше й за її межами, з метою створення нової картотеки для Діалектологічного атласу української мови: довоєнну картотеку було втрачено. Для здійснення цього задуму були залучені кафедри української мови всіх університетів і педінститутів республіки.

Як ентузіаст вивчення народного мовлення, студентка Лідія Півненко впродовж кількох років працювала у складі діалектологічних експедицій. На основі зібраних матеріалів написана дипломна робота, науковим керівником якої була доцент Галина Тимофіївна Солонська. Здобуті в польових умовах діалектні дані стали предметом теоретичних узагальнень у кандидатській дисертації «Особливості говірок східних районів (Куп'янського і Дворічанського) Харківської області», виконаної під керівництвом професора Федора Пилиповича Медведєва і захищеної 1955 року. Мовознавці відзначили: полку діалектологів прибуло.

Після захисту кандидатської дисертації педагогічна і наукова діяльність Лідії Андріївни (з незначною перервою) проходила в Харківському педагогічному інституті (пізніше університеті), який став їй рідним домом. Тут у повну силу розкрився її талант як лектора, науковця, організатора науки

і керівника вишівськими структурами. Вісім років вона була деканом філологічного факультету, тридцять шість років очолювала кафедру української мови. Певен, нелегко знайти завідувачів з таким стажем. А паралельно йшла напружена наукова робота.

Роздуми над діалектологічними матеріалами Харківщини наштовхнули Лідію Андріївну на дослідження витоків українського відродження. З'явилася стаття «Григорій Квітка-Основ'яненко (біля витоків українського відродження)». У результаті – викристалізувалося переконання, що в основу української літературної мови лягли не лише полтавсько-київські, а й слобожанські (харківські) діалекти.

Крім публікацій з діалектології, в харківських, київських, львівських виданнях друкувалися статті зі словотворення і фразеології. Окреме місце в них посідали розвідки, пов'язані з дослідженням мови художніх творів, зокрема: «Із спостережень над мовними традиціями Т. Шевченка в поезіях А. Малишка», «Майстерність оповідача в «Мисливських усмішках» Остапа Вишні», «Синтаксис контексту в «Мисливських усмішках» Остапа Вишні».

З кожним роком коло наукових інтересів збільшувалось: з'являлися студії з топоніміки, семасіології. Молода дослідниця жила закоханістю в мову і бажанням осягнути її чарівність.

У сімдесяті роки минулого століття Лідія Андріївна серйозно захопилася проблемами лексичної семантики: виходять у світ публікації про лексичні синоніми, антоніми, типологічну структуру полісемантичного слова. Пошуки в цьому напрямі завершилися виходом фундаментальної монографії «Лексикологія української мови. Семантична структура слова» (Х., 1977), яка стала теоретичною основою докторської дисертації «Семантична структура слова в українській мові» (1978). Це було нове слово в потрактуванні лексичного складу української мови, що поклало початок досліджень, побудованих на нових теоретичних засадах.

Після захисту докторської дисертації авторитет видатного лексиколога підтримували її праці «Лексико-семантична система української мови» (Х., 1997, 2006), що й сьогодні не втратила своєї актуальності і дає підґрунтя для подальших досліджень; «Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспект» (Х., 2008), в якій поліаспектно розв'язано проблему багатозначності українського слова; «Лексико-семантичний вимір мовної картини світу» (Х., 2009), де розглядається мовна картина світу як складне явище, що перебуває в тісних зв'язках із всесвітом, із людиною, з її психічним й інтелектуальним світом.

Ці монографії активно використовували й використовують в навчанні й написанні дипломних та магістерських робіт студенти. І не тільки студенти. Професор Київського національного університету Лариса Іванівна Шевченко називає Лідію Андріївну одним із найбільш цитованих дослідників-філологів Харківської історико-філологічної школи.

Чи думала школярка Ліда Півненко, яка любила читати для того, щоб більше знати, що колись її книги читатимуть, щоб розгадати сутність слова як важливої одиниці комунікації? А ось таке сталося.

Любов до образного слова трансформувалася у вивчення зв'язків мови письменника з психічним складом автора, що було новим напрямом у дослідженні мовного світу митців поетичного слова і відбилося в низці розвідок, серед яких: статті «Мова і психічний тип поета», «Психологічна детермінація художнього мовлення», «Психологічний аспект художнього мовлення» й монографія «Мовний образ простору і психологія поета», написана у співавторстві з Т. В. Скорбач.

Наукові знахідки Лідії Андріївни, пов'язані з дослідженням української мови з погляду структурно-семантичного аналізу лексичної системи, творчо розвивають її учні – аспіранти й докторанти, які захопилися ідеями наукового наставника і побачили перспективи обраного напрямку. Під керівництвом Лідії Андріївни підготовлено й захищено понад 30 кандидатських дисертацій, вона консультувала докторантів К. Ю. Голобородька, О. О. Маленко, Л. М. Пелепейченко, В. П. Сімонок, які успішно захистили докторські дисертації, стали відомими науковцями, мають своїх аспірантів.

За понад як шістдесят років життя в науці Лідією Андріївною зроблено багато, надто багато. За її монографіями й підручниками навчались і навчаються студенти-філологи, нею створена й успішно діє її наукова школа, її ідеї знаходять подальше втілення й логічний розвиток у науковій діяльності широкого кола українських мовознавців. У цьому і є наукова цінність докторки філологічних наук професора Лідії Андріївни Лисиченко.

Відомо, що кількість прожитих років – серйозний чинник, але, мабуть, не він є знаковим у порівнянні зі станом душі. У душі Лідії Андріївни домінують життєдайні струни її характеру: прагнення творчості, пошуки нового в таїні мови.

З часу, як ми вийшли на пенсію, спілкуємося переважно телефонно, а віч-на-віч лише влітку на дачі. Теми розмов різні, проте у жодній не пропущені роздуми про невичерпні глибини мови, як озаглавлена одна з книг Лідії Андріївни. Інакше не може й бути. Вона живе закоханістю в мову, для неї мова й мовознавство – це і є життя у точному сенсі слова. Розмовляючи з нею, відчуваєш енергію вченого, повного ідей, задумів, пропозицій. Дізнаєшся, що відбулася розмова з керівництвом факультету української мови і літератури рідного вишу з приводу проведення конференції, присвяченої 130-й річниці від дня народження Л. А. Булаховського, що поговорила зі своїми «науковими дітьми» – колишніми аспірантами й докторантами – про теми кандидатських дисертацій для «наукових онуків», тобто їхніх аспірантів. У планах – написати розвідку про екологію мови, продовжити осмислення взаємозв'язку поета і читача.

Нахнення Вам, дорога Лідіє Андріївно, у здійсненні задуманого, а Вашим шанувальникам – багатьох років знайомства з Вашими новими дослідженнями.

*С. І. Дорошенко,
доктор філологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України.*